

УДК 930.25:378.4.096.091.214.18](477.83-25)“194/198”

ВИКЛАДАННЯ АРХІВОЗНАВСТВА НА ІСТОРИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (друга половина 1940-х – кінець 1980-х років)

Олег ДУДЯК

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра давньої історії України та архівознавства,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна

Потреба фахових істориків у знаннях з архівної справи для полегшення пошуків архівних джерел і поповнення випускниками історичних факультетів лав архівних працівників зумовили запровадження архівних студій у навчальний процес. На історичному факультеті Львівського університету викладання архівознавства розпочали з другої половини 1940-х років і воно триває до сьогоднішнього дня. За цей час накопичений великий дидактичний досвід у цій сфері, проте його вивчення й досі не стало предметом зацікавлення науковців. У статті розглянуто процес становлення архівознавства як навчальної дисципліни на історичному факультеті Львівського університету, який припав на радянський період. Відтак, від запровадження у навчальний процес у 1947/1948 н. р. і до початку 1990-х років архівні студії на історичному факультеті пройшли еволюцію від спецкурсу, який читався для студентів окремих спеціалізацій до складової частини нормативного курсу “Музеезнавство та архівознавство”, що викладався для всіх студентів-істориків. Попри намагання частини викладачів, архівознавство так і не стало окремою спеціальністю на історичному факультеті.

Ключові слова: архівознавство, архівна справа, архів, історичний факультет, навчальна програма, музейно-архівна практика.

Підготовка історика-фахівця неможлива без ознайомлення його з роботою над історичними джерелами, оскільки “фаховий історик – це невідьник джерела, бо мусить знайти свідчення про те, що його цікавить”¹. Здебільшого історичні джерела зберігаються в спеціалізованих установах – архівах. Архіви – соціальні інституції, що забезпечують потреби суспільства у ретроспективній документній інформації через архівні документи, організовуючи їх зберігання та користування ними². Сучасні архіви є великими інформаційними системами, тому професійний історик, для ефективної пошукової роботи, повинен володіти загальними знаннями з класифікації, зберігання та використання архівних документів.

¹ Наталя Яковенко, *Вступ до історії* (Київ: Критика, 2007), 229.

² *Архівознавство: Підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України*, за заг. ред. Ярослава Калакури та Ірини Матяш (Київ: “КМ Академія”, 2002), 13.

Важливою проблемою є підготовка кваліфікованих кадрів для архівних установ. В Україні у радянський період систематична підготовка фахівців-архівознавців розпочалася у 1944 р., після відкриття кафедри архівознавства та історико-архівного відділення на історичному факультеті Київського державного університету ім. Т. Шевченка³. Проте архівні установи України потребували значно більше спеціалістів, тому на історичних факультетах українських університетів запроваджували архівознавчі предмети. На історичному факультеті Львівського університету архівознавчі студії, як навчальну дисципліну, було запроваджено у другій половині 1940-х років. З цього часу вони пройшли шлях від спецкурсу, спецдисципліни до нормативного курсу, а у 2000-х роках діяла на факультеті архівознавча спеціальність. Попри доволі значний період викладання архівознавчих дисциплін на історичному факультеті, набутий досвід у цій царині досі залишається малодослідженим. Тому автор цієї розвідки ставить завдання розглянути процес становлення архівознавства як навчальної дисципліни на історичному факультеті Львівського університету у радянський період, час, коли цей предмет впроваджувався у викладання, виокремити викладачів, які його читали та проаналізувати програми, за якими вони працювали.

Під час роботи над статтею опрацьовано студії з історії університету та історичного факультету, де розкрито розвиток цих інституцій, міститься довідкова інформація про викладачів, зокрема тих, які викладали архівознавчі дисципліни. З цього огляду найінформативнішою є «Енциклопедія Львівського університету», яка містить ґрунтовну вступну статтю про історію закладу, окремі факультети та інституції, а також наукові здобутки викладачів, які там працювали або працюють⁴. Історія університету та окремих його підрозділів розкрита в ілюстрованій монографії, присвяченій його становленню та важливим етапам розвитку⁵. Основні віхи історії Історичного факультету Львівського університету простежено у колективній праці його працівників, де також міститься довідкова інформація про викладачів та студентів, які там навчалися і працювали до початку 2000-х років⁶. Історія кафедри стародавнього світу та середніх віків, яка впродовж 1950-х – 1980-х рр. була базовою для викладання архівознавчих дисциплін у Львівському університеті, висвітлена у статті Олександра Бандровського та Юрія Гроссмана⁷.

³ *Нариси історії архівної справи в Україні*, за ред. Ірини Матяш та Катерини Климової (Київ: «КМ Академія», 2002), 406.

⁴ *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: у 2 т.* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011.), т. 1.

⁵ *Львівський університет*, ред. Володимир Чугайов (Львів: Вища школа, 1986).

⁶ *Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940 – 2000). Ювілейна книга*, упорядники Олександр Вінниченко і Олександр Целуйко (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2000).

⁷ Олександр Бандровський і Юрій Гроссман, «Кафедра історії стародавнього світу і середніх віків Львівського університету (1939–1983),» *Вісник Львівського університету. Серія історична* 20 (1983): 71–77.

Недослідженість теми зумовила потребу детально вивчити джерела. Основний їхній масив до початку 1970-х років міститься у фонді Р-119 (Львівський державний університет імені Івана Франка) Державного архіву Львівської області, а документи за подальші роки аж до 2000-х років – у фонді Р-119 Архіву Львівського національного університету імені Івана Франка.

Із згаданих фондів найінформативнішими є опис 17 (Історичний факультет) та опис 11 (Навчальна частина), хоча опрацьовано також документи з інших описів. З опису 17 простудійовано протоколи засідань Ради історичного факультету за 1950–1980-ті роки; протоколи засідань кафедр історії УРСР та історії стародавнього світу та середніх віків за 1940-ві–1980-ті роки; семестрові плани та програми спецкурсів викладачів цих кафедр за 1950–1980-ті роки; звіти згаданих кафедр про навчальну та науково-дослідну роботу. З опису 11 ми дізналися про обсяг навчальної роботи кафедр за 1960–1980-ті роки, а також розподіл навантаження між викладачами цих навчальних підрозділів.

Цінним джерелом до студій динаміки запровадження архівознавчих дисциплін на історичному факультеті є навчальні плани. Вони містять розподіл годин на архівознавчі дисципліни, навчальні курси, на яких вони викладалися, форми контролю, форми занять та ін. У цій статті опрацьовано навчальні плани історичного факультету з 1950-х до 1980-х років.

Для розуміння головних тенденцій у розвитку вищої освіти в колишньому СРСР було опрацьовано збірник документів, в якому зібрано найважливіші постанови, розпорядження, накази та інструкції видані радянською владою у цій сфері від часу її встановлення і до кінця 1970-х років⁸.

Початок викладання архівознавства на історичному факультеті Львівського університету у радянський період пов'язаний з діяльністю Сергія Никаноровича Назаренка (1905–?)⁹. Він, після закінчення історичного факультету Київського університету та навчання в історико-архівознавчій аспірантурі при Центральному архівному управлінні УСРР у 1936–1940 рр., працював старшим науковим співробітником Центрального історичного архіву у Харкові, звідки його скерували на курси викладачів основ марксизму-ленінізму при ЦК КПУ(б)¹⁰.

Під час боротьби з школою Михайла Грушевського на історичному факультеті Львівського університету з кафедри історії України усунуто професора Івана Крип'якевича, а на його місце переведено згідно наказу ректора від 27 вересня 1946 р. С. Назаренка, який до цього працював старшим викла-

⁸ *Высшая школа. Сборник основных постановлений, приказов и инструкций. В 2-х частях*, ред. Евгений Войленко (Москва: Высшая школа, 1978), ч. 1.

⁹ Олександр Целуйко, “Кафедра історії України в 1944–1949 рр.: від учнів Михайла Грушевського до апологетів радянського світу,” *Вісник Львівського університету. Серія історична* 54 (2017) (в друці).

¹⁰ Там само.

дачем кафедри основ марксизму-ленінізму цього закладу¹¹. З вересня 1946 р. С. Назаренко перебував на посаді старшого викладача кафедри історії України, а впродовж вересня 1948 – червня 1949 рр. виконував обов'язки завідувача цієї кафедри¹². Після ліквідації кафедри історії України у червні 1949 р. і переведенням її викладачів до складу кафедри історії народів СРСР перебував на посаді виконуючого обов'язки доцента, а згодом старшого викладача цієї кафедри аж до свого звільнення з роботи у червні 1951 р.¹³

Під час роботи на кафедрі історії України С. Назаренко викладав історію України “від доби капіталізму до початку Вітчизняної війни” на IV курсі історичного факультету (38 год. лекційних, 16 год. практичних впродовж двох семестрів, які закінчувалися іспитом), “Джерелознавство” на III курсі історичного факультету (32 год., очевидно лекції впродовж другого семестру, завершувалися іспитом), а також спецкурс “Методика та практика архівної справи” на III та IV курсах історичного факультету¹⁴. На III курсі цей спецкурс читався впродовж двох семестрів, а на IV курсі – лише у другому семестрі і нараховував 48 год.¹⁵ В обох випадках ці спецкурси закінчувалися іспитами. З тематичною наповненістю цих спецкурсів можна ознайомитися у *додатку 1*. Правда цей план розрахований на IV курс, проте для III курсу, допускаємо, теми не дуже різнилися. За кількістю часу, виділеного на спецкурс бачимо відмінності: у червні 1947 р. пропонувалося 48 год., а у вересні 1947 р. – 40 год. на лекції та 16 год. на практичні заняття. Проте на засіданні кафедри 9 лютого 1948 р. під час затвердження навчальних планів на семестр сказано, що “доц. Назаренко С. Н. має читати на IV курсі історичного факультету “Теорію і практику архівної справи”, розраховану на 32 год. (18 год. лекцій та 14 год. практичних занять)”¹⁶. У 1948/1949 н. р. у кафедральних документах згадується навчальна дисципліна (спецкурс) “Архівознавство”, яку викладав доц. С. Назаренко на III курсі історичного факультету у першому семестрі і розрахована на 32 год.¹⁷ Вона завершувалася іспитом наприкінці семестру.

Боротьба із школою М. Грушевського і “українським націоналізмом” привела до витіснення зі стін Львівського університету таких науковців як

¹¹ Там само.

¹² Михайло Кріль, “Назаренко Сергій Никанорович,” *Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000)*, 136–137.

¹³ Там само.

¹⁴ Кафедра історії України. Протоколи засідань за 1944/1945, 1945/1946, 1946/1947, 1947/1948 навчальні роки, 3 серпня 1944 р. – 27 квітня 1948 р., Протокол № 6 від 10.06.1947 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 6, арк. 32.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Кафедра історії України. Протоколи засідань за 1944/1945, 1945/1946, 1946/1947, 1947/1948 навчальні роки, 3 серпня 1944 р. – 27 квітня 1948 р., Протокол № 4 від 09.02.1948 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 6, арк. 52–53.

¹⁷ Протоколи засідань кафедри історії УРСР за 1948/1949 н. р., Протокол № 2 від 30.10.1948 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 102, арк. 3.

І. Крип'якевич, М. Кордуба, а літом 1949 р. була ліквідована кафедра історії України, а її викладацький персонал об'єднаний з викладачами кафедри історії народів СРСР і створено нову кафедру історії СРСР¹⁸. У навчальних планах доц. С. Назаренка на 1949/1950 н. р. передбачалася навчальна дисципліна “Архівознавство”, на неї відводилося 36 год.¹⁹ Ця спецдисципліна викладалася на III курсі історичного факультету у першому семестрі і завершувалася заліком²⁰. Це був останній навчальний рік, коли ми знаходимо у навчальних планах цієї кафедри цей предмет. У наступні навчальні роки ця дисципліна відсутня в переліку навчальних курсів. Отже, у 1947/1948 н. р. на кафедрі історії України запроваджено спецкурс “Методика та практика архівної справи”, який проводився на III та IV курсах історичного факультету. У 1948/1949 н. р. та 1949/1950 н. р. С. Назаренко викладав спецкурс “Архівознавство” для студентів-істориків третього року навчання, який тривав один семестр.

Відновлення архівознавчих студій на історичному факультеті пов'язане з педагогічною діяльністю Юрія Мироновича Гроссмана (05.12.1919–07.11.2003)²¹. Він напередодні радянсько-німецької війни закінчив Московський історико-архівний інститут за спеціальністю історик-архівіст²². Після закінчення Другої світової війни Ю. Гроссман переїхав до Львова, де з грудня 1946 р. до січня 1950 р. працював старшим науковим співробітником Центрального державного історичного архіву України у м. Львові²³. Працюючи в архіві він написав і захистив кандидатську дисертацію, і в лютому 1950 р. був призначений на посаду викладача кафедри Історії держави і права Львівського університету по сумісництву на півставки²⁴. З вересня 1953 р. він перейшов працювати на кафедру Історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Університету²⁵. При розподілі навчального навантаження серед інших предметів Ю. Гроссман отримав дисципліну “Архівна справа” на III та IV курсах, а вже 10 вересня він провів з цього предмету відкриту лекцію на тему “Історія

¹⁸ Целуйко, “Кафедра історії України в 1944–1949 рр.”.

¹⁹ Кафедра історії СРСР. Протоколи засідань кафедри (31.08.1949–24.06.1950), Протокол № 1 від 31. 08.1949, Протокол № 7 від 07.12.1949, ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 134, арк. 1, 20.

²⁰ Списки і програми спецкурсів з історії СРСР на 1949–1950 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 139, арк. 2.

²¹ Особова справа Гроссмана Юрія Мироновича, Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ імені Івана Франка), ф. Р-119, оп. 10, спр. 2203; Раїса Шиян, “Гроссман Юрій Миронович,” *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: у 2 т.* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011.), т. 1, 389.

²² Особова справа Гроссмана Юрія Мироновича, арк. 2.

²³ Там само, арк. 2.

²⁴ Там само, арк. 1.

²⁵ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Звіт про роботу кафедри за 1953–1954 рр., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 246, арк. 4.

архівної справи в СРСР дожовтневого періоду”, яку прорецензував завідуючий кафедри І. Вейцківський²⁶.

У наступні роки Ю. Гроссман продовжував читати архівознавчі дисципліни на III курсі історичного факультету. Робочий план кафедри історії стародавнього світу та середніх віків на 1957/1958 н. р. на дисципліну по вибору “Архівознавство” відводив 32 год.²⁷, а у 1962/1963 н. р. – 36 лекційних годин, і вона також читалася для студентів заочного навчання²⁸.

Доц. Ю. Гроссман не лише навчав студентів-істориків теорії архівної справи, а й ознайомлював їх з практичною діяльністю цієї галузі. Він проводив ознайомчі екскурсії з студентами III року навчання по львівських архівах і також керував архівною практикою. У 1962/1963 н. р. під його керівництвом та наставництвом архівних працівників студенти-історики III курсу працювали у відділі давніх актів ЦДІА України у м. Львові (далі – ЦДІАЛ) над складанням словника “західноукраїнської середньовічної мови”²⁹.

У грудні 1958 р. Верховна Рада СРСР ухвалила закон “Про зміцнення зв’язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР”³⁰. У квітні 1959 р. цей закон ухвалила й Верховна Рада УРСР. Одним із пріоритетів закону: зміцнювати зв’язок школи з виробництвом через запровадження виробничого навчання у шкільній програмі та проводити частину занять на промислових і сільськогосподарських підприємствах.

Цей закон вплинув і на зміну навчальних програм у вищих навчальних закладах, оскільки вимагав максимально зблизити теоретичне навчання з виробництвом. Відтак, 13 травня 1959 р. Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти УРСР схвалило нові навчальні програми для вищих навчальних закладів, зокрема для історичних факультетів. Ці плани скерували до вишів для обговорення і внесення змін, залежно від специфіки кожного закладу. На засіданні Вченої Ради історичного факультету нову навчальну програму розглянуто 23 червня 1959 р. Під час обговорення до неї внесли певні зміни, після чого схвалили. У підсумковому рішенні, зокрема, говорилося, що “З метою ширшого використання випускників історичного факультету на практичній роботі рахувати доцільним у рамках навчального плану, поряд із читанням спецкурсів і спецсемініарів з педагогічних дисциплін, читати спецдисципліни з циклу музеєзнавства та архівознавства. Це дасть можливість використати випускників факультету не тільки на роботі в школах, але й музеях і архівах.

²⁶ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Протоколи засідань за 29.08.1953–17.05.1954 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 244, арк. 2, 9.

²⁷ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Протоколи засідань за 28.08.1957–08.04.1958 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 336, арк. 38.

²⁸ Звіт про роботу кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1962–1963 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 506, арк. 3, 4.

²⁹ Там само, арк. 11.

³⁰ Ярослав Грицак, *Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття* (Київ: Генеза, 2000), 282.

У зв'язку з вищесказаним, студентам, які закінчили історичний факультет, присвоювати кваліфікацію спеціаліста: Історик – музеєзнавець чи архівознавець. Вчитель Історії і Конституції”³¹. По суті цим рішенням на факультеті запроваджувалися дві нові спеціальності: музеєзнавство і архівознавство. Крім основних курсів із музеєзнавства та архівознавства вводилися спецкурси з цих спеціальностей: у четвертому семестрі курс на 64 год. (4 год. на тиждень), у п'ятому семестрі – на 54 год. (3 год. на тиждень), у шостому семестрі – на 48 год. (3 год. тижневих), всі вони завершувалися заліком³².

Перспективний план розвитку історичного факультету на 1959–1965 рр. передбачав підготовку фахівців з двох спеціальностей: “Історик. Музеєзнавець. Вчитель історії і Конституції” та “Історик. Архівознавець. Вчитель історії і Конституції”³³. Перший випуск фахівців за цими спеціальностями на денній формі навчання у 1963/1964 н. р. мав скласти 13 музеєзнавців та 12 архівістів, а в 1964/1965 н. р. планувалося підготувати 25 архівістів на денному навчанні, 12 – на вечірньому та 64 фахівці цієї сфери – на заочному, тобто 101 спеціаліст. Отже, за ці два роки факультет мав підготувати 113 архівознавців³⁴.

Важливим елементом підготовки фахівців із цих спеціальностей була наявність відповідної навчально-виробничої бази. Обговорюючи це питання на засіданні Вченої Ради факультету 16 вересня 1960 р., доц. Я. Кісь запропонував створити таку базу в музеях та архівах Львова, встановити постійні зв'язки з ними, закріпити студентів за конкретними відділами архівів для проходження практики³⁵. Підсумкова ухвала Вченої Ради з цього питання була такою: “Прийняти до відома пропозицію Кіся Я. П. про створення навчально-виробничої бази в музеях та архівах м. Львова. Пропонувати доц. Гроссману Ю. М. і доц. Гербільському Г. Ю. читати курси по архівознавству та музеєзнавству. Підтримувати зв'язки з історичними архівами та музеями Львова”³⁶.

Попри гучні декларації з підготовки фахівців-архівознавців реального розширення архівознавчих курсів не відбулося. За типовим навчальним планом з підготовки істориків-архівістів, затвердженим Міністерством вищої освіти СРСР від 30 березня 1955 р., передбачалися такі архівознавчі дисципліни: “Історія та організація архівної справи в СРСР”, “Теорія та практика архівної справи”, “Архіви КППС”, “Технічні, кіно-фото-фоно-документи і архіви”, “Архіви іноземних держав”³⁷. Проте на факультеті продовжували читати

³¹ Протоколи засідань Ради історичного факультету ЛДУ ім. Ів. Франка (21.10. 1958–04.07.1959), ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 340, арк. 80.

³² Там само, арк. 79.

³³ Перспективний план факультету на 1959–1965 рр., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 373, арк. 1.

³⁴ Там само, арк. 2.

³⁵ Протокол № 1 засідання Ради історичного факультету ЛДУ ім. Ів. Франка від 30. IX.1960 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 410, арк. 6.

³⁶ Там само.

³⁷ Навчальні плани по різних спеціальностях розроблені Міністерством вищої освіти СРСР (1955/56 н. р. – 1960/61 н. р.), ДАЛО, ф. Р-119, оп. 11, спр. 79, арк. 61.

лише один загальний курс “Архівознавство”. Згідно робочого плану кафедри стародавнього світу та середніх віків на перше півріччя 1959–1960 н. р. “Архівознавство” як дисципліна за вибором викладалася в студентів III-го року навчання і на неї відводилося 36 год. (24 год. лекцій та 12 год. практичних)³⁸. По закінченню цього курсу студенти відбули практику в ЦДІАЛ³⁹.

У зв’язку з ухваленням Верховною Радою СРСР закону “Про зміцнення зв’язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР” кафедра історії стародавнього світу та середніх віків на своєму засіданні 18 жовтня 1960 р. розглянула питання “Про зв’язок кафедри з архівами, музеями і підготовка архівної та музейної спеціалізації”⁴⁰. Заслухавши доповідь з цього питання доц. Ю. Гроссмана було ухвалено такі рішення: 1. Забезпечити кафедру необхідною літературою з архівознавства та програмами; 2. Проводити архівну практику; 3. Студенти повинні перебувати в архівах для ведення роботи. Треба подбати про те, щоб студенти, які працюють в архівах мали кімнату – постійне місце для праці; 4. Піднести клопотання про виділення коштів для працівників архівів, що будуть працювати зі студентами⁴¹.

Наскільки повно були виконані ухвалені кафедрою рішення з наявних документів судити важко. Проте відомо, що у I-му семестрі 1960/1961 н. р. доц. Ю. Гроссман прочитав “Архівознавство” для студентів стаціонару III-го року навчання спеціалізації історії середніх віків, вони впродовж семестру постійно працювали в ЦДІАЛ⁴². У робочому плані кафедри на другий семестр цього ж навчального року передбачалася дисципліна “Архівознавство” для студентів стаціонару II курсу розрахована на 40 год. лекцій та 24 год. практичних занять⁴³.

У звіті кафедри за згаданий навчальний рік, зокрема, говориться: “Студенти III-го курсу по спеціалізації історії середніх віків з метою зміцнення зв’язків з виробництвом проходять практичні заняття безпосередньо в ЦДІАЛ. Крім того ці ж студенти закріплені за окремими відділами архіву, де мають свої окремі робочі місця і виконують звичайну архівну роботу у позаучбовий час. Їхньою діяльністю керує доц. Гроссман Ю. М.”⁴⁴

У 1961/1962 н. р. доц. Ю. Гроссман викладав “Архівознавство” для студентів стаціонару III року навчання, що спеціалізувалися на кафедрі історії

³⁸ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Протоколи засідань за 31.08.1959–12.02.1960 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 404, арк. 2.

³⁹ Там само, арк. 66.

⁴⁰ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, протоколи засідань за 06.09.1960–02.03.1961 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 442, арк. 15.

⁴¹ Там само.

⁴² Там само, арк. 44.

⁴³ Там само, арк. 54.

⁴⁴ Звіт про роботу кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1960–1961 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 444, арк. 12.

СРСР⁴⁵ та для студентів-заочників V курсу, що спеціалізувалися на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків⁴⁶. Для студентів спеціалізації кафедри історії СРСР було проведено 28 год. лекцій та 12 год практичних занять у першому семестрі, які завершилися іспитом⁴⁷.

Впродовж 1962/1963 н. р. доц. Ю. Гроссман читав “Архівознавство” для студентів-істориків стаціонару III року навчання з розрахунку 24 год. лекцій та 12 год. практичних занять у першому семестрі та мав 12 год. у студентів-заочників V курсу на зимовій сесії у січні 1963 р.⁴⁸

На засіданні кафедри історії стародавнього світу та середніх віків 1 лютого 1963 р. обговорювалася методика викладання спецкурсів і спецдисциплін. Під час свого виступу доц. Ю. Гроссман розповів про особливості викладання такої дисципліни як “Архівна справа”. Він розпочав свій виступ із твердження, що кожен історик повинен знати архівну справу. На його переконання для її вивчення у Львові є сприятливі умови, бо тут вона відповідає західноєвропейським нормам, зокрема, з огляду на мову документів (польська, німецька, латинська)⁴⁹. Щодо будови самого курсу, то спочатку, за словами Ю. Гроссмана, дається історія архівної справи від зародження до наших днів, туди включається історія західноукраїнських архівів. Важлива увага приділяється комплектуванню радянських архівів та принципу використання архівних матеріалів, і дуже коротко дається історія та організація архівної справи в зарубіжних країнах (всього 2 год.)⁵⁰. Така побудова студій з архівознавства зберігалася в наступні роки (див. додатки 2 і 3). Наприкінці виступу доц. Ю. Гроссман висловив побажання, щоб студенти III-го курсу, де читається архівна справа, працювали безпосередньо в архіві⁵¹. З перешкод у засвоєнні цієї дисципліни викладач звернув увагу на брак підручників, а ті що є, на його думку, – застарілі змістовно і їх неможливо рекомендувати студентам.

Вислухавши виступ доц. Ю. Гроссмана, завідувач кафедри проф. І. Вейцківський висловив задоволення рівнем викладання архівознавства колегою по кафедрі, а щодо браку підручників запропонував йому підготувати підручник або посібник з цього предмету⁵².

⁴⁵ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Протоколи засідань за 01.09.1961–07.06.1962 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 472, арк. 14.

⁴⁶ Звіт про роботу кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1961–1962 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 474, арк. 4.

⁴⁷ Звіт про роботу кафедри історії СРСР за 1961–1962 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 455, арк. 8.

⁴⁸ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Протоколи засідань за 31.08.1962–15.06.1963 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 504, арк. 3, 24.

⁴⁹ Там само, арк. 32.

⁵⁰ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Протоколи засідань за 31.08.1962–15.06.1963 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 504, арк. 33.

⁵¹ Там само.

⁵² Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Протоколи засідань за 31.08.1962–15.06.1963 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 504, арк. 33.

Подальший процес викладання архівознавства був перерваний змінами навчальних програм, ініційованих найвищим керівництвом СРСР з метою прискореної підготовки вчителів для загальноосвітніх шкіл. Постанова ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР від 9 травня 1963 р. № 533 передбачала підготовку вчителів у педінститутах, як правило, з однією спеціальністю з чотирирічним терміном навчання.⁵³ Наказом міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР від 30 жовтня 1964 р. чотирирічне навчання запроваджували і на низці спеціальностей в університетах, зокрема і на спеціальності 2008 – “Історія”⁵⁴. Перехід на чотирирічне навчання призвів до ущільнення навчальних планів, низку предметів вилучено з навчальних програм, серед них музеєзнавство та архівознавство. У звіті кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1967 н. р. сказано, що у зв’язку з переходом історичного факультету на чотирирічне навчання спеціалізація з історії середніх віків на кафедрі на денній та вечірній формах навчання “тимчасово призупиняється”, натомість продовжувала функціонувати лише на заочній формі навчання⁵⁵. Тому у 1964/1965 н. р., 1965/1966 р. н., та надалі дисципліна “Архівознавство” зустрічається лише в студентів-заочників IV курсу⁵⁶.

Попри призупинення викладання теоретичного архівознавчого курсу, зберігалися архівні практики. Так, у 1966/1967 н. р. студенти стаціонару III року навчання відпрацьовували чотирьохтежневу практику в державних архівах Львова, а студенти-заочники IV курсу – в архіві Львівського університету⁵⁷.

Скорочення терміну навчання до чотирьох років погіршило підготовку фахівців-істориків. Деякі викладачі ставили питання про повернення до п’ятирічного терміну навчання. Під час засіданні кафедри історії СРСР від 12 вересня 1966 р. обговорювалася постанова ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР “Про заходи для покращення підготовки спеціалістів і удосконалення керівництва вищою та середньою спеціальною освітою в країні”. Серед інших членів кафедри виступив доц. Г. Гербільський, який зауважив, що треба

⁵³ “О мерах по дальнейшему развитию высшего и среднего специального образования, улучшению подготовки и использования специалистов,” *Сборник основных постановлений, приказов и инструкций. В 2-х частях*, ред. Евгений Войленко (Москва: Высшая школа, 1978.), ч. 1, 19–20.

⁵⁴ “О сроках обучения в высших учебных заведениях. Приказ министра высшего и среднего специального образования СССР от 30 октября 1964 г. № 339,” *Сборник основных постановлений, приказов и инструкций. В 2-х частях*, ред. Евгений Войленко (Москва: Высшая школа, 1978.), ч. 1, 157.

⁵⁵ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Семестрові плани, звіт і довідки про роботу кафедри за 1967–1968 н. р. та план і звіт про науково-дослідну роботу за 1967 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 605, арк. 37.

⁵⁶ Звіт про роботу кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1964–1965 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 567, арк. 4; Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Протоколи засідань за 31.08.1965–02.06.1965 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 578, арк. 52.

⁵⁷ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Семестрові плани, звіт і довідки про роботу кафедри за 1966–1967 н. р. та план і звіт про науково-дослідну роботу за 1966 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 592, арк. 37.

подбати про те, щоб студенти історичного факультету вчилися не чотири, а п'ять років⁵⁸.

Питання про повернення до п'ятирічного навчання і перехід на нові програми обговорили на засіданні Вченої ради історичного факультету від 25 вересня 1967 р., також вирішили відкрити на стаціонарі нову спеціалізацію “Археологія та музеєзнавство” при кафедрі історії УРСР⁵⁹.

У зв'язку з поверненням до п'ятирічного навчання на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків відновлено спеціалізацію з історії середніх віків на денному, вечірньому та заочному навчанні у 1968/1969 н. р. та читання низки спецкурсів та спецсемініарів⁶⁰. Проте відновлення викладання архівознавства відбулося пізніше, а саме у 1970/1971 н. р. цю навчальну дисципліну читав доц. Ю. Гроссман на IV курсі вечірнього навчання та V курсі стаціонару студентам, що спеціалізувалися на кафедрі⁶¹. Проте вже у 1971/1972 н. р. “Архівознавство” читалося лише на III році навчання студентів-заочників спеціалізації кафедри історія середніх віків⁶². Як спецкурс його викладали у 1972/1973 н. р.⁶³ Тобто архівознавство продовжувало залишатися у статусі спецдисципліни, спецкурсу і читалося, здебільшого, для студентів, які спеціалізувалися на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків.

Викладання “Архівознавства” для всіх студентів-істориків поновилося у 1977/1978 н. р. Тоді було запроваджено на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків нормативний курс “Музеєзнавство та архівознавство”, який читався на третьому році денної форми навчання⁶⁴. На цю дисципліну відводилося 32 аудиторних години (20 лекцій та 12 семінарських занять), 22 години на самостійну роботу студентів і 5 годин на заліки⁶⁵. Заняття проводили професор Ю. Гроссман та доцент Микола Пелешин⁶⁶. Проф. Ю. Гроссман,

⁵⁸ Протокол № 2 засідання кафедри історії СРСР від 12.IX.1966 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 585, арк. 5.

⁵⁹ Деканат історичного факультету, Протоколи засідань Ради факультету (25.09.1967–01.07.1968), ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 596, арк. 3.

⁶⁰ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Протоколи засідань за 04.09.1968–29.03.1969 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 619, арк. 9.

⁶¹ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Протоколи засідань за 31.08.1970–01.06.1971 н. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 644, арк. 2.

⁶² Звіти про навчально-методичну, ідейно-виховну та громадсько-корисну роботу історичного факультету у 1971–1976 рр., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 3, арк. 6.

⁶³ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Протоколи засідань за 31.08.1971–01.07.1972 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 12, арк. 122.

⁶⁴ Звіти викладачів кафедри історії стародавнього світу і середніх віків про педнавантаження за 1977–1978 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. К-11/10, арк. 13–14.

⁶⁵ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Розподіл навантаження на 1977–1978 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. К-3/3, арк. 21.

⁶⁶ Пелешин Микола Андрійович (25.X.1933 р., с. Кобилиця Руська Любачівського пов., тепер Польща – 14.VII.1999 р., м. Львів) – історик, археолог, кандидат історичних наук (1967), доктор історичних наук (1989). У 1969–1970 рр. – старший викладач кафедри історії УРСР, 1971–1991 рр. – доцент, 1991–1999 рр. – професор, 1989–1999 рр. – завідувач кафедри історії

як архівіст за освітою, викладав архівознавчу частину курсу – 12 год. лекцій та вів 18 год. практичних занять⁶⁷. Археолог М. Пелещишин, читав 8 год. лекцій з музеєзнавства та проводив 18 год. практичних занять⁶⁸. Цей розподіл між двома викладачами у викладанні нормативного курсу “Музеєзнавство та архівознавство” зберігався до кінця 1980-х років, зміни торкалися лише співвідношення годин між його складовими.

Згідно навчальних планів на 1979/1980 н. р. нормативна дисципліна “Музеєзнавство та архівознавство” переміщена на II курс і на неї відводилося 32 год. лекцій без практичних занять⁶⁹, з них 16 год. припадало на архівознавство⁷⁰. Такий ж розподіл годин зберігався у 1980/1981 н. р.⁷¹ У наступних навчальних роках при збереженні загальної кількості годин на навчальну дисципліну зростають до 18 год. лекції з архівознавства, які читав проф. Ю. Гроссман⁷².

Вже у 1985/1986 н. р. викладання дисципліни “Музеєзнавство та архівознавство” перенесли на третій курс денної форми навчання⁷³. Згідно навчального плану на неї відводилося 20 год. лекцій та 14 год. практичних занять і вона завершувалася заліком⁷⁴. Її частину з архівознавства проводив проф. Ю. Гроссман, який читав 10 год. лекцій і проводив 14 год. практичних занять⁷⁵. Аналогічний розподіл годин з цих студій залишався і на 1986/1987 н. р.⁷⁶

Вплив на викладання навчального курсу “Музеєзнавство та архівознавство” мала реформа вищої освіти в СРСР у середині 1980-х років. Важливим елементом цієї реформи було скорочення аудиторних годин і збільшення часу на самостійну роботу студентів. На цьому наголошувалося у наказі Мінвузу СРСР № 660 від 22 вересня 1986 р. та наказі ректора Львівського університету

стародавнього світу і середніх віків (з 1994 р. – кафедри археології, античності та середньовіччя) (Василь Рудий, “Пелещишин Микола Андрійович,” *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: у 2 т.* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014), т. 2, 276).

⁶⁷ Звіти викладачів кафедри історії стародавнього світу і середніх віків про виконання педнавантаження за 1977–1978 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. К-11/10, арк. 13–14.

⁶⁸ Там само.

⁶⁹ Плани персонального розподілу педнавантаження серед членів кафедри історії стародавнього світу і середніх віків та загальні розрахунки учбових годин на 1979–1980 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. К-3/3, арк. 1.

⁷⁰ Там само, арк. 3–4.

⁷¹ Індивідуальні робочі плани та програми викладачів кафедри історії стародавнього світу і середніх віків на 1980–1981 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. К-4/4, арк. 1.

⁷² Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Розподіл навантаження за 1981–1982 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. К- 3/3, арк. 1–2; Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків, Розподіл навантаження за 1982–1983 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 6.1/12, арк. 1.

⁷³ Об’єм навчальної роботи кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1985–1986 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 08-175-41, арк. 7.

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Там само, арк. 5–6.

⁷⁶ Обсяг навчальної роботи кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1986–1987 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 08-175-41, арк. 31.

від 10 листопада 1986 р.⁷⁷ Рада історичного факультету на своєму засіданні від 26 листопада 1986 р. відреагувала на ці вимоги і схвалила проект нового навчального плану, у якому серед “допоміжних історичних дисциплін” містився навчальний курс “Музеєзнавство та архівознавство” обсягом 36 год. (18 : 18)⁷⁸.

Новий навчальний план став чинним у 1987/1988 н. р. Згідно з ним дисципліна “Музеєзнавство та архівознавство” викладалася на III курсі стаціонару (18 год. лекцій та 18 год. практичних занять)⁷⁹, та на заочній формі навчання на II курсі (2 год. лекцій і 8 год. практичних занять)⁸⁰. На обох формах навчання курс завершувався заліком. Проф. Ю. Гроссман викладав на стаціонарі 10 год. лекцій та 18 год. семінарських занять, а на II курсі заочного він читав 2 год. лекцій та мав 4 год. практичних занять⁸¹. І такий розподіл навчальних годин, із невеликими змінами, зберігався у наступні навчальні роки, аж до 1990/1991 н. р.⁸² Зміни торкнулися заочної форми навчання на II курсі, де запроваджувалися 10 год. лекцій, а практичні заняття відмінялися⁸³. Тому навантаження проф. Ю. Гроссмана на заочній формі навчання становило 6 год. лекцій⁸⁴.

Проф. Ю. Гроссман викладав архівознавство до 1990/1991 н. р. Для студентів-істориків II року навчання у першому семестрі він провів 8 лекцій та 3 практичні заняття з архівних студій⁸⁵. Після його виходу на пенсію цю дисципліну продовжила читати доц. Раїса Василівна Шиян⁸⁶.

Відтак, від запровадження у навчальний процес у 1947/1948 н. р. і до початку 1990-х років архівні студії на історичному факультеті пройшли еволюцію від спецкурсу, який читався для студентів окремих спеціалізацій до складової частини нормативного курсу “Музеєзнавство та архівознавство”, який викладався для всіх студентів-істориків. Місце архівознавства у навчальному процесі змінювалося в залежності від протистояння двох тенденцій на фа-

⁷⁷ Накази, розпорядження ректора та проректорів по роботі кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1987–1988 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 08-175-01, арк. 56.

⁷⁸ Там само, арк. 57–58.

⁷⁹ Обсяг навчальної роботи кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1987–1988 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 08-175-41, арк. 2.

⁸⁰ Там само, арк. 1.

⁸¹ Відомості розподілу навантаження між членами кафедри історії стародавнього світу та середніх віків на 1987–1988 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 08-175-41, арк. 4

⁸² Обсяг навчальної роботи кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1988–1989 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 08-175-41, арк. 1–9; Семестрові плани викладачів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1990–1991 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 08-175-42, арк. 16–18.

⁸³ Обсяг навчальної роботи кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1988–1989 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 08-175-41, арк. 1–9.

⁸⁴ Там само, арк. 15.

⁸⁵ Семестрові плани викладачів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1990–1991 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 08-175-42, арк. 16–18.

⁸⁶ Семестрові плани викладачів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків за 1991–1992 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 08-175-42, арк. 16.

культеті: одна змагала до максимального обмеження спеціалізацій і підготовки виключно шкільних вчителів, як у педінститутах, інша – розширення спеціалізацій з метою збагатити світогляд, вміння та навички майбутніх фахівців-істориків, тим самим зробивши їх конкурентнішими на ринку праці. Особливо яскраво протистояння між цими освітніми тенденціями проявилось у 1960-х роках, коли для зближення теоретичного навчання з виробництвом на факультеті планувалося відкриття музеєзнавчої та архівознавчої спеціальностей, а згодом, після переходу на чотирьохрічне навчання, всі спеціальності та спеціалізації були скасовані. Необхідність підготовки фахівців з архівної справи змусила повернутися до поновлення спеціалізацій та викладання низки навчальних курсів, зокрема архівознавства, проте до початку 1990-х років на факультеті так і не було створено ні архівознавчої, ні музеєзнавчої спеціальностей, як планувалося на початку 1960-х років.

Додаток 1

Теми навчального курсу “Методика та практика архівної справи”, який проводився на IV курсі історичного факультету у 1947/1948 н. р.⁸⁷

Вступ: Наукове, політичне та практичне значення архівів. Історичний огляд архівознавчої справи. 2 год.

Розділ 1. Архіви дореволюційної Росії.

Тема 1. Архіви до утворення централізованої Руської держави – 2 год.

- а) Поява письма в СРСР і архіви Київської Русі
- б) Архіви періоду феодальної роздрібненості

Тема 2. Архіви України під час польсько-шляхетського та литовського панування – 2 год.

Тема 3. Архіви періоду утворення руської національної держави – 2 год.

Тема 4. Архіви України з часу її приєднання до Росії – 2 год.

Тема 5. Архіви феодально-кріпосницької Російської імперії (XVIII – перша пол. XIX ст. – 2 год.

Тема 6. Архіви і архівна справа в Росії в період розвитку капіталізму – 2 год.

Розділ 2. Архівне будівництво і архіви СРСР – 10 год.

Розділ 3. Теорія і практика архівної справи в СРСР.

Тема 1. Загальне документознавство. Загальна характеристика документальних матеріалів – 4 год.

Тема 2. Наукові принципи комплектування державного архівного фонду СРСР.

Наукова і технічна обробка документальних матеріалів.

- а) Комплектування державного архівного фонду СРСР. – 2 год.
- б) Комплектування і систематизація документальних матеріалів. – 2 год.

⁸⁷ Кафедра історії України, Протоколи засідань за 1944/1945, 1945/1946, 1946/1947, 1947/1948 навчальні роки, 3 серпня 1944 р. – 27 квітня 1948 р., Протокол № 1 від 11.09.1947 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 6, арк. 39–41.

- с) Наукова систематизація архівного матеріалу. – 2 год.
- д) Описування документальних матеріалів. Облік і перевірка наявності архівних матеріалів. – 2 год.
- е) Принципи складання та користування науково-довідковим апаратом в архівах. – 2 год.

Тема 3. Використання документальних матеріалів державного архівного фонду.
– 2 год.

- а) Мета використання.
- б) Використання в наукових, політичних та практичних цілях.
- с) Підготовка документу до публікації.
- д) Планування, облік і відчитність (можливо звітність?) в архівах.

Разом за планом має бути 40 год. лекцій. Крім цього буде 16 год. практичних вправ по цій проблемі на такі теми:

1. Упорядкування архівного фонду.
2. Підготовка до публікації архівного документу.
3. Складання тематичної картотеки, складання архівної описі.
4. Складання і користування покажчиком архівних фондів.
5. Класифікація і вивчення джерел.
6. Викриття фальсифікованих матеріалів.

План долучається до протоколу. Члени кафедри затвердили запропоновані плани.

Додаток 2

Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків. Програми спецкурсів і спецсеминарів за 1965–1966 н. р.⁸⁸ Програма курсу “Архівознавство”.

I. Вступ.

Архівні документальні матеріали. Різноманітність архівних матеріалів щодо їх змісту, походження, форми і часу виготовлення. Критичне ставлення до документів. Види роботи над архівними документами в державних архівах СРСР.

Науково-історичне, практичне і політичне значення архівних документальних матеріалів. Завдання курсу архівознавства і місце архівознавства серед допоміжних історичних дисциплін.

II. Історія архівів та архівна справа в дореволюційній Росії.

Виникнення перших архівів на Русі. Архівні документи та їх збереження в період феодалної роздрібленості. Центральні установи Російської держави XV – XVII ст. Діловодство. Так званий “Царський архів”. Архіви приказів. Органи місцевого управління та зберігання документів на місцях. Приватновласницькі, монастирські архіви.

Органи державного управління на Україні. Особливості діловодства. Литовська метрика. Актові книги і фасцикули.

⁸⁸ Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків. Програми спецкурсів і спецсеминарів за 1965–1966 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. , арк. 96–100.

Державні установи на Україні після возз'єднання з Росією у 1654 р. Діловодство і архіви. Реформи Петра I в галузі реорганізації державних установ, діловодства і архівної справи. Виникнення історичних відомчих архівів. Масове знищення архівних матеріалів у другій половині XIX ст. Наукове використання документальних матеріалів архівів і публікації. Проекти реформи архівної справи. Підготовка кадрів. Мережа історичних відомчих архівів на початку XX ст.

III. Історія архівів і архівна справа в СРСР.

Міроприємства Радянської влади по врятуванню архівних матеріалів і реорганізації архівної справи в період Великої Жовтневої соціалістичної революції та громадянської війни. Ленінські декрети про перебудову архівної справи. Публікації секретних міжнародних договорів царського та тимчасового урядів.

Утворення Головархіву. Єдиний державний архівний фонд. Місцеві архівні установи. Експертиза наукової цінності документальних матеріалів. Утворення центральних державних архівів. Державний архівний фонд. Архівна справа на Україні. Радянські архіви в період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. і в післявоєнний період. Використання архівних матеріалів в народно-господарських та наукових цілях. Публікація документальних матеріалів.

IV. Історія архівів західноукраїнських земель до їх возз'єднання з Радянською Україною.

Загарбання західноукраїнських земель феодалною Польщею в XIV ст. і створення нових державних установ. Особливості діловодства. Збереження документів при установах. Загарбання західноукраїнських земель Австрією і реформа державних установ. Виникнення історичних архівів. Так званий Бернардинський архів. Реорганізація державних установ після загарбання західноукраїнських земель Польщею. Так званий Державний архів в м. Львові. Архів міста Львова. Реорганізація архівної справи після встановлення Радянської влади та возз'єднання з УРСР.

V. Загальне документознавство.

Загальна класифікація документальних матеріалів. Документація в Росії в період до утворення приказів. Приказне діловодство. Колезьке діловодство і діловодство в місцевих установах. Виконавче діловодство XIX – початку XX ст. Діловодство у вищих органах Радянської держави. Конституція СРСР 1936 р. і головні види документальних матеріалів передбачені нею. Документація у радянських, господарських, профспілкових та інших установах та організаціях. Завдання щодо покращення діловодства як складова частина боротьби за чітку роботу радянських установ. Науково-дослідні установи, що розробляють питання організації та вдосконалення діловодства.

VI. Організація документальних матеріалів Державного Архівного фонду СРСР.

Склад Державного архівного фонду СРСР і принципи комплектування державних архівів. Поняття “архівний фонд” та “фондоутворювач”. Принципи єдності і недробимості архівного фонду і комплексів фондів, що історично склалися. Документальні матеріали рукописних відділів бібліотек та музеїв. Документальні матеріали приватних осіб.

Джерела комплектування державних архівів СРСР. Архіви діючих установ.

Систематизація документальних матеріалів в архівах. Історичний принцип організації документальних матеріалів. Визначення границь фондів і ознаки приналежності документів до фонду. Попереднє вивчення історії фондоутворювача та фонда. Основні типи схем систематизації документальних матеріалів. Систематизація документів, що перебувають в стані розсіпу. Особливості систематизації фондів особистого походження.

VII. Експертиза наукової та практичної цінності документальних матеріалів.

Завдання експертизи. Відбір документальних матеріалів, що не підлягають дальшому збереженню в державних архівах і архівах діючих установ. Діючий порядок експертизи цінності документальних матеріалів. Органи контролю за виділенням матеріалів, що не підлягають дальшому збереженню. Строки збереження. Матеріали стереотипного характеру. Критерій встановлення цінності документальних матеріалів. Перечні документальних матеріалів.

VIII. Опис документальних матеріалів.

Мета і значення опису документальних матеріалів. Опис одиниць збереження на обложці. Узагальнюючі заголовки. Типові заголовки. Анотації. Описи, їх види і призначення. Видання описів. Каталогів документальних матеріалів. Огляди тематичні та огляди фондів. Путівники по архівах. Показки.

IX. Облік документальних матеріалів.

Централізований характер обліку документальних матеріалів в радянських архівах. Книга надходжень, список фондів, листи фондів, описи. Реєстри описів. Справи фондів. Карточки фондів. Окремий облік найбільш важливих документів. Перевірка наявності і стану документальних матеріалів. Науково=довідковий апарат архіву

X. Використання документальних матеріалів Державного архівного фонду СРСР.

Використання документальних матеріалів в інтересах народного господарства, наукових цілях, культурно-масової роботи. Необхідність політично продуманого використання документальних матеріалів. Організація роботи читального залу архіву. Видача довідок, копій, витягів. Влаштування виставок, лекцій.

Основні принципи і методи радянської археографії. Види і форми публікацій. Виявлення і відбір документальних матеріалів. Передача тексту. Археографічна обробка і оформлення документів. Науково-довідковий апарат документальної публікації.

XI. Загальна характеристика організації архівної справи в зарубіжних країнах.

Особливості організації архівної справи в капіталістичних країнах. Відсутність націоналізації архівних фондів і централізації архівної справи. Перевага радянської організації архівної справи. Обмеження в науковому використанні архівних матеріалів в капіталістичних країнах.

Реорганізація архівної справи в країнах народної демократії.

Загальний огляд історії і організації архівної справи в капіталістичних країнах (Франції, Англії, Німеччини, США і ін.)

XII. Державні архіви СРСР.

Центральні державні архіви СРСР. Загальна характеристика їх фондового складу. Центральні державні архіви УРСР, їх філіали і фондовий склад.

Мережа місцевих державних архівів. Західноукраїнські державні архіви, їх фондівий склад.

Рукописні джерела з історії зарубіжних країн в архівосховищах, бібліотеках та музеях СРСР.

Додаток 3

**Індивідуальний план і облік роботи викладача на 1986/1987 н. р.
Гроссман Ю. М., д. і. н., професор, завкафедри⁸⁹**

Архівознавство (лекції)

1. Вступ. Архівна справа у Стародавньоруській державі – 2 год.
2. Історія архівної справи у дореволюційній Росії – 2 год.
3. Архіви дореволюційної України, Білорусії, Литви – 2 год.
4. Організація архівної справи в СРСР – 2 год.
5. Комплектування державних архівів – 2 год.
6. Опис документів архівів – 2 год.
7. Використання архівних документів – 2 год.
8. Історичні архіви (практичне заняття) – 2 год.

**TEACHING OF ARCHIVAL STUDIES AT THE
HISTORY DEPARTMENT OF THE LVIV IVAN FRANKO
UNIVERSITY IN THE SOVIET PERIOD
(the second half of the 1940's – late 1980-ies).**

Oleh DUDIAK

Ivan Franko National University of Lviv,
Chair of Ancient History of Ukraine and Archival Studies,
1 *Universytetska str.*, 79000, Lviv, Ukraine

Professional historians must know an archive work to facilitate the search of archival documents for their research. Graduates of the historical faculties replenish ranks of archive workers. So leaders of the historical departments introduced Archival Studies in the educational process. In the History Department of the Lviv University the Archival Studies were introduced in the educational process in the second half of the 1940's, and it continues to this day. During this time the teachers gained a great didactic experience in this area, but still this experience hasn't become a subject of interest among scientists. So the author of this article has researched the introduction of Archival Studies in the educational process of the history Department of the Lviv University in the Soviet period.

Archival Studies on History Department from the introduction in the educational process in the 1947–1948 academic year and up to the beginning of the 1990-ies passed the

⁸⁹ Індивідуальні плани та звіти викладачів кафедри історії стародавнього світу та середніх віків по учбово-методичній, науково-дослідній та політико-виховній роботі за 1986–1987 н. р., Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 17, спр. 08-175-15, арк. 5.

Дудяк О.

ISSN 2078-6107. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2019. Спецвипуск. С. 524–542

evolution from lectures, were readed for students of the individual specializations to part of a normative course “Museology and Archival Studies”. However, despite the efforts of the part of the teachers, Archival Studies didn’t become a specialty in the history department.

Key words: archival studies, archives, history faculty, curriculum, museum-archival practice.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2018

Прийнята до друку 01.11.2018